

ნები გიუმუში /თურქეთი, რეჯეფ ტაიპ ერდოღანის უნივერსიტეტი/

**მე-16 საუკუნეში ოსმალეთის კონტროლის ქვეშ მყოფი
იერუსალიმის ტერიტორიაზე მდებარე ქართველთა წმინდა
ადგილების გადაცემასთან დაკავშირებით**

ოსმალეთის იმპერია არის ერთერთი იმ სახელმწიფოთაგანი, რომელმაც შეძლო განსხვავებული აღმსარებლობის ერთა მშვიდობიან გარემოში თანაარსებობის უზრუნველყოფა. ქართველები ითვლებიან იმ ერად, რომელიც დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს საკუთარ რწმენასა და იმ ადგილებს, რომელთაც ისინი თვლიან წმინდად. ოსმალურ არქივებში დაცული რიგი საბუთები ზემოთ ხსენებული მოსაზრების გამამყარებელ მტკიცებულებებს შეიცავს.

ქართველები წარმოადგენენ იმ ერს, რომელმაც ერთერთმა პირველმა მიიღო ქრისტიანობა და მოსალოცად სტუმრობს იერუსალიმის წმინდა მიწას. ქართველები იერუსალიმის წმინდა მიწაზე მოლოცვას აგრძელებდნენ აგრეთვე მას შემდეგ, რაც იერუსალიმი გადავიდა ოსმალეთის კონტროლის ქვეშ 1517 წელს. იმერეთის მეფე ბაგრატმა, სამცხეს ათაბეგმა ყვარყვარემ და კახეთის მეფე ლევანმა 1524 წელს მიმართეს ოსმალეთის ფადიშაჰს სულთან სულეიმანს იმ მიზნით, რომ მათ სურდათ იერუსალიმის მოლოცვა¹. როგორც ირკვევა შესაბამისი წყაროებიდან, ქართლის მეფე გიორგი, იმერეთის მეფე ბაგრატი და კახეთის მეფე ლევანი ესტუმრნენ იერუსალიმს 1532 წელს²; მათი მოთხოვნა დაკმაყოფილებულ იქნა და აგრეთვე ირკვევა ისიც, რომ ოსმალეთის მმართველებსა და ქართველ მეფეებს შორის არსებობდა პოზიტიური პოლიტიური ურთიერთობები.

საინტერესოა ის ფაქტი, თუ რატომ გადავიდა სხვათა ხელში ის მოსალოცი წმინდა ადგილები თუ მონასტერები, რომლებიც ეკუთვნოდა ქართველებს. პროფესორ ცისანა აბულაძის ერთერთი მოსაზრება შეიძლება ამ კითხვის პასუხად იქნეს მიჩნეული. როგორც

¹ W.E.D. Allen, *A History of the Georgian People*, London 1932, s. 139; M. Fahrettin Kirzioğlu, *Osmanlıların Kafkas-Elleini Fethi*, Ankara 1993, s. 99.

² ვახუშტი ბატონიშვილი, აღწერა სამეფოსა საქართველოსა, ს. ყაუხჩიშვილი, თბილისი, 1973, გვ. 811.

პროფესორი აბულაძე ამტკიცებს, ქართველები იძულებულნი იყვნენ თავიანთი ეკლესია-მონასტრები გირაოს სახით დაეტოვებინათ სომხების, ბერძნებისა და ფრანგებისთვის, ხოლო მაშინ, როდესაც ვერ მოახერხეს თანხის უკან დაბრუნება, იძულებულნი იყვნენ დაეტოვებინათ ის ეკლესია-მონასტრები და ამის შედეგად გამუდმებით მიმართავდნენ ოსმალეთის მმართველებს დახმარების მიზნით³. საინტერესოა აგრეთვე იმის დადგენაც, თუ რა წმინდა ადგილებს ფლობდნენ ქართველები იერუსალიმის ტერიტორიაზე. სავარაუდოდ, ეს უნდა იყოს ჯვრის მონასტერი. ჩანაწერების მიხედვით აღნიშნული მონასტერი და მასთან დაკავშირებული ეკლესიები 1305 წელს მამლუქებმა გადასცეს იერუსალიმში მყოფ ქართველებს, 1517 წელს რეგიონის ოსმალეთის კონტროლის ქვეშ გადასვლის შემდეგ კი იგი გადაეცა იერუსალიმის მართმადიდებელ საპატრიარქოს. ამასთანავე, ხსენებულ პერიოდში იერუსალიმში არსებობდნენ ქართული და სხვა მცირერიცხოვანი ქრისტიანი ერთობები⁴.

იმერეთის მეფემ სტამბოლში გააგზავნა ელჩი და ოსმალეთის მმართველებს აცნობა იმ ფაქტის შესახებ, რომ იერუსალიმში მდებარე ქართული მოსალოცი ხელში ჩაიგდეს სომხებმა და ფრანგებმა. ამ მიმართვის შესაბამისად საკითხი განხილულ იქნა დივანის ფარგლებში რომლის შემდეგაც იერუსალიმის ყადისა და სანჯაყებისადმი 1577 წლის 14 აპრილს გაგზავნილ იქნა კორესპონდენცია და საკითხი გამოკვლეულ იქნა ექსპერტის მიერ. ყოველივე ამის შედეგად ქართველებს ნება დაერთოთ აღნიშნული ადგილის მოლოცვაზე და მათ ამაში სხვა ვერავინ შეუშლიდა ხელს⁵.

შემდგომი კორესპონდენციებიდან ირკვევა, რომ ხსენებული მოსალოცი ჯვრის მონასტერია. კახეთის მეფე ალექსანდრემ ფადიშაჰს გაუგზავნა წერილი, სადაც ის ითხოვდა დახმარებას, რათა ქართველებისათვის დაერთოთ ნება იერუსალიმში წმინდა

³ ცისანა აბულაძე, "XV-XVIII. საუკუნეების თურქულ (ოსმალურ) - ქართული ურთიერთობების ამსახველი ოსმალური ხელნაწერები, ed. Güler Eren, *Osmanlı, İstanbul* 1999, ტ. I, გვ. 630.

⁴ Butrus Abu-Manneh, "The Georgians in Jerusalem in the Memluk Period", *Egypt and Palestina. A Millenium of Arroicition (869-1948)*, New York 1984, p. 106-109.

⁵ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Mühimme Defteri*, XXX, 63

ადგილების მონახულებისთვის, რაზეც მან დადებითი პასუხი მიიღო⁶. ჩანაწერებიდან ასევე ირკვევა, რომ 1579 წლის 15 ოქტომბრით დათარიღებულ მეფე ალექსანდრესადმი გაგზავნილ კორესპონდენციაში ქრისტიან ქართველებს ნება დაერთოთ იერუსალიმის მოსალოცად. ამასთანავე, იერუსალიმში მოსალოცად გასამგზავრებელი ქართველებისთვის ყოველგვარი დახმარების აღმოჩენის მოთხოვნით წერილები გაეგზავნა იერუსალიმის ბეისა და ერზრუმის ბეილერბეისაც⁷. იგივე თარიღს საკითხთან დაკავშირებით გაგზავნილ იქნა წერილები იერუსალიმის სანჯაყბეისა და ერზრუმის ბეილერბეისადმი.

იერუსალიმის სანჯაყბეისადმი მიწერილ კორესპონდენციაში მოთხოვნილი იყო კახეთის მეფის ალექსანდრეს ბეჭდიანი წერილით ჩასულ ქრისტიან ქართველთა ჯვრის მონასტერში შეუფერხებლად შეშვება ადგილობრივი ხელისუფლების მიერ, ისევე როგორც მათი უსაფრთხო დაბრუნების უზრუნველყოფა⁸. ირკვევა აგრეთვე ისიც, რომ მოსალოცად ჩასული ქართველების მიმართ მიღებულ იქნა შესაბამისი უსაფრთხოების ზომები. ერზრუმის ბეილერბეისადმი გაგზავნილი წერილიდან ირკვევა, რომ მოთხოვნილ იქნა საქართველოს საზღვართან მყოფი ბეგების მიერ იერუსალიმიდან დაბრუნებული ქართველების უსაფრთხოების უზრუნველყოფა⁹.

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ იერუსალიმში მდებარე წმინდა ადგილების მონახულებაში ოსმალთა მმართველები ქართველებს დახმარებას უწევდნენ და მათ შორის კარგი ურთიერთობები ჩამოყალიბდა.

⁶ BOA, MD, XXXII, 497, 498, 502

⁷ BOA, MD, XXXII, 497.

⁸ BOA, MD, XXXII, 502: Kudüs beyine 17 Zilkade 986 (15 Ocak 1579) tarihli hüküm.

⁹ BOA, MD, XXXII, 498: Erzurum beylerbeyine 17 Zilkade 986 (15 Ocak 1579) tarihli hüküm.

Nebi GÜMÜ * /Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi/

16. YIZYILDA OSMANLI DARES NDEK KUDÜS'TE GÜRCÜLERE A T Z YARET YERLER N N N ADES NE DA R B RKAÇ SÖZ

Osmanlı Devleti, milletler sistemi denilen bir idare ile farklı dinlere mensup milletleri bir arada barı içinde ya atmayı ba armı büyük devletlerden biridir. Gürcüler de dini inançlarına ve kutsal saydıkları mekanlara de er veren bir millet olarak bilinmektedir. Osmanlı ar ivlerinde yer alan bazı belgeler bu kanaatleri peki tirecek dikkate de er hususları ihtiva etmektedir.

Gürcüler Hıristiyanlı ı Kabul eden ilk milletlerden olup eskiden beri Kudüs'teki kutsal mekanları ziyaret etmektedirler. Bu durum Kudüs'ün Osmanlı hakimiyetine girdi i 1517 yılından sonar da devam etmi tir. mereti Kralı Bagrat, Samshe Atabeyi Kvarkware ve Kaheti Kralı Levan 1524'de Osmanlı padi ahi Kanunî Sultan Süleyman'a müracaat ederek Gürcülerin Kudüs'ü ziyaret etmek istediklerini bildirmi lerdir¹⁰. Kartli Kralı Giorgi'nin mereti Kralı Bagrat ve Kaheti Kralı Levan ile 1532'de Kudüse gitmeleri¹¹, taleplerin kar ılandı ını ve Osmanlı padi ahları ile Gürcü kralları arasında siyasi ili kilerin iyi oldu unu göstermektedir.

Gürcülere ait bir ziyaretgahın neden ba kalarının eline geçmi oldu u sorusu akla gelmektedir. Ts. Abuladze'nin bir de erlendirmesi bu sorunun cevabı için açıklayıcı olabilir. Abuladze, Gürcülerin manastırlarını Ermeni, Rum ve Fransızlara ipotek olarak bıraktıklarını, borçlarını ödeyemeyince tamamen terk etmek zorunda kaldıklarını ve bu sebeple devamlı olarak padi aha

* Prof. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi nebigumus@yahoo.com

¹⁰ W.E.D. Allen, *A History of the Georgian People*, London 1932, s. 139;

M. Fahrettin Kırzioğlu, *Osmanlıların Kafkas-Ellerini Fethi*, Ankara 1993, s. 99.

¹¹ Vahuşti Batonişvili, *Ağtzeri Sameposa Sakartvelosa*, nşr. S. Kauhçişvili, Tbilisi 1973, s. 811.

müracaat ettiklerini belirtmektedir ¹² . Kudüs'te Gürcülerin idaresinde olan kutsal yerlerin nereler oldu u sorusu da akla gelmektedir. Buranın Haç Manastırı oldu unu tahmin etmek mümkündür. zira Haç Manastırı ve buraya ba lı olan kiliselerin Memlükler tarafından 1305'de Kudüs'te bulunan Gürcülere iade edildi i, bölge 1517'de Osmanlı idaresine katıldı nda ehirde Gürcülerin bulundu u ve di er küçük Hıristiyan cemaatler gibi Kudüs Ortodoks Patrikli i'ne ba landıkları kaydedilmektedir¹³.

mereti kralı stanbul'a elçi gönderip Gürcülerin Kudüs'te eskiden beri ziyaret ettikleri bir ziyaretgahın Frank ve Ermeniler tarafından gasp edildi ini bildirerek ikayetçi olmu tur. Bunun üzerine konu Divan'da görü üldükten sonra Kudüs kadısı ve sancakbeyine 25 Muharrem 985 (14 Nisan 1577) tarihliinde bir yazı yazılarak konuyu bilirki i marifetiyle ara tırıp Gürcülerin ziyaretgahı ise onları ziyaret ettirip ba kalarının müdahalesine izin verilmemesi istenmi tir¹⁴.

Sonraki yazı malardan da bahse konu yerin Haç Manastırı oldu unu göstermektedir. Kaheti Kralı Aleksandr, padi aha bir mektup gönderip Gürcistan'daki Hıristiyanların Kudüs'ü ziyaretleri konusunda yardım istemi ve kendisine bu konuda olumlu cevap verilmi tir¹⁵ . Aleksandr'a yazılan 15 Ocak 1579 tarihli yazıda Hıristiyan Gürcülerin Kamame'yi (Haç Manastırı) ziyaretleriyle ilgili talebinin olumlu kar ılandı ı, gönderece i adam ve mektupların yollarda bekletilmemesi için serhad beylerine hükümler gönderildi i, ayrıca Kudüs'e gidip Kamame'yi ziyaret edecek olanlarla ilgili olarak Kudüs beyine ve Erzurum beylerbeyine de hükümler gönderildi i ve kendilerine kolaylık

¹² Tsisana Abuladze, "XV-XVIII. Yüzyıllar Arası Türk (Osmanlı)-Gürcistan İlişkileri Hakkında Osmanlı Belgeleri", ed. Güler Eren, *Osmanlı*, İstanbul 1999, c. I, s. 630.

¹³ Butrus Abu-Manneh, "The Georgians in Jerusalem in the Memluk Period", *Egypt and Palestina. A Millenium of Arrociation (869-1948)*, New York 1984, s. 106-109.

¹⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Mühimme Defteri*, XXX, 63.

¹⁵ BOA, MD, XXXII, 497, 498, 502.

გösterilecegi bildirilmi tir¹⁶. Aynı tarihte Kudüs sancakbeyine ve Erzurum beylerbeyine de konuyla ilgili yazılar gönderilmi tir.

Kudüs sancakbeyine yazılan bir yazıda, Kaheti Kralı Aleksandr'ın mühürlü tezkeresi ile gelen Hristiyan Gürcülerin hiçbir zorlukla kar ıla madan Kamame'yi ziyaret ederek emniyet içinde dönmelerinin sa lanması istenmi tir¹⁷. Kudüs'e gidip dönecek olan Gürcülerin yol emniyeti için de tedbirlerin altında ı görölmektedir. Erzurum beylerbeyine gönderilen yazıda Gürcistan sınırında olan beylere mektuplar gönderip Kudüs'ü ziyarete giden ve oradan dönerken Hristiyan Gürcülere yardımcı olunması istenmi tir¹⁸.

Sonuç olarak unu ifade etmek gerekir: Kudüs'teki kutsal mekanları ziyaret konusunda Gürcülerle Osmanlı Devleti arasında dostluk ve iyi ili kiler geli mi tir.

¹⁶ BOA, MD, XXXII, 497.

¹⁷ BOA, MD, XXXII, 502: Kudüs beyine 17 Zilkade 986 (15 Ocak 1579) tarihli hüküm.

¹⁸ BOA, MD, XXXII, 498: Erzurum beylerbeyine 17 Zilkade 986 (15 Ocak 1579) tarihli hüküm.